

STRBAŠIĆ M.

BOLJA ORGANIZIRANOST KAO OSNOVA RAZVOJA PROIZVODNJE HRANE U SR HRVATSKOJ U NAREDNOM PERIODU

(Materijal za raspravu)

U V O D

Ukupnom razvoju socijalističke samoupravne Jugoslavije do danas u mnogome je pridonio i snažan razvoj poljoprivrede kao oblasti privredivanja. Istina, taj razvoj je išao često puta u pojedinim vremenskim periodima snažnije a ponekad veoma skromno.¹⁾ Sve u svemu ipak možemo reći da je poljoprivredna i prehrambena industrija sa svojim dosadašnjim razvojem u mnogome pridonijela da se ukupan razvoj mogao upravo tako snažno odvijati.

Poslije donošenja novog Ustava (1974. god.) a naročito Zakona o udruženom radu (1977. god.) stvoreni su preduvjeti za daljnji razvoj proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa u cjelini u našoj zemlji. Na osnovu toga bilježimo nove uspjehe u ukupnom razvoju pa i u oblasti proizvodnje hrane. Ostaje međutim činjenica da razvoj u ovoj oblasti zbog zaostajanja iza razvoja drugih grana na neki način danas sprečava brži ukupni razvoj i to zbog toga što proizvodnjom ne podmirujemo domaće potrebe prehrane stanovništva i potrebe preradbene i prehrambene industrije sirovinama. Tome je osnovni uzrok snažno povećanje potrošnje obzirom na brzi rast standarda i materijalne osnove radnih ljudi, ali isto tako i promjene u svijetu u privrednim tokovima, još više raspodjeli dohotka, kretanje kapitala, recesija razvoja u nekim zemljama, kao i druga kretanja u svijetu (nafta, zemlje OPECA i dr.). Sve to se kod nas naročito odražava u bilanci ekonomskih odnosa s inozemstvom, gdje u ovoj oblasti još uvijek imaju deficit i snažan uvoz.

1) Stopa rasta poljoprivrede Jugoslavije

Godina	Stopa
1948—1952.	— 3,4
1953—1956.	7,0
1957—1960.	10,8
1961—1965.	1,3
1966—1970.	3,0
1971—1975.	2,8
1976—1980.	2,2
1948—1980.	3,1

Izvor: Statistički godišnjak SFRJ 1981. str. 83.

Dr Marijan STRBAŠIĆ, dipl. inž., Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo Zagreb

Kretanje u svijetu kao i u našoj zemlji pa i SR Hrvatskoj daju zadatak da se organiziramo i radimo bolje nego što smo to radili jučer i danas, i da izvršimo zadatak koji pred nama stoji, veća proizvodnja hrane, stvarajući tako veći dohodak na osnovu suvremene industrijske proizvodnje hrane na osnovu svjetske produktivnosti rada i uključujući se tako u međunarodnu podjelu rada (naročito surađujući sa zemljama u razvoju).

1. SADAŠNJE STANJE I ORGANIZIRANOST

Tabela 1 — Osnovni podaci o AIK-u u 1981. godini

	Poljopriv. sa ribarstvom	Prehramb. industrija 3)	Proizvodnja i prerada duhana	Ukupno
1. Prosječni broj radnika na temelju radnih sati	45.209	54.384	3.161	102.754
2. Broj OOUR-a	606	325	12	943
3. Ukupan prihod u mln dinara	84.819	117.225	4.872	206.916
—% od privrede SRH	4,74	6,55	0,27	11,56
4. Društveni proizvod u mln din. 2)	21.027	23.108	1.238	45.373
—% od privrede SRH	4,54	5,00	0,27	9,81
5. Gubici u tekućem poslovanju u mln din.	445	679	64	1.188
—% od privrede SRH	6,92	9,87	0,97	18,06
6. Ostvaren dohodak po radniku	427.336	380.645	359.063	400.520
—% od privrede SRH	113,6	101,2	95,4	106,50

2) Ukupan ostvareni dohodak i amortizacija po propisanim stopama

3) Uključene grane 0130 — proizvodnja prehrambenih proizvoda

0131 — proizvodnja pića

0132 — proizvodnja stočne hrane

Iz tabele se može vidjeti da je proizvodnja hrane veoma značajna proizvodnja koja ima ukupno zaposlenih 102.754 radnika u 943 OOUR-a. Nedostaju međutim podaci koji govore da postoji veoma mnogo poslovnih zajednica i drugih organizacijskih formi kao i podatak da u ovoj oblasti djeluje četiri fakulteta sa značajnim brojem znanstveno-stručnih radnika, zatim Poljoprivredni centar Hrvatske i dr.

Općenito možemo reći da smo veoma loše organizirani (dezintegrirani), da u radu postoji veoma mnogo diletantizma, a da u suštini nemamo jedan organizirani oblik rada koji bi koordinirano usmjeravao razvoj proizvodnje hrane kao i taj razvoj pratilo i usmjeravao integralno s drugim granama proizvodnje.

»Isto tako, dosadašnjem razvoju proizvodnje hrane nije pogodovala organiziranost bankarstva u Republici.

U SR Hrvatskoj danas postoje 32 osnovne banke. Te banke su po svom potencijalu veoma različite, od veoma malih — do velikih sa značajnim bankarskim potencijalom. Osnivač tih banaka je udruženi rad koji svojim potencijalima na svaki način i dominira u tim bankama, zapravo u organima upravljanja — skupštini — izvršnim odborima, kreditnim odborima itd. Neke od njih potpuno su angažirane u projektima koji su od »općedruštvenog« znančenja, a neke su zapravo banke koje isključivo prate i daju naglasak u podržavanju samo jednog segmenta u ukupnom razvoju.

U svim bankama se nalaze kao osnivači i organizacije iz agroindustrijskog kompleksa. Ta banke i prate ovu granu. Negdje ima više »razumijevanja« za programe iz ove oblasti a negdje manje. Međutim, u stanju smo dokumentirati da se ovaj sektor (proizvodnja hrane) nije tretirao ravnopravno s ostalim granama i da programi »gotovo u pravilu« nisu dobivali prolaz i podršku u cjelini, bez obzira što su po svojim referencama bili često puta i bolji od drugih programa, koji su dobivali prolaz i koji su prihvaćeni. Istina u nekim bankama ipak je taj pristup bio nešto drugačiji (Osijek, Vinkovci i dr.) ali su ove opet po svom potencijalu bile ograničene i zbog toga su se organizacije agroindustrije često puta selile iz banke u banku na osnovi sklonosti pojedinih ljudi koji su se svojim zalaganjima »izborili« da se prate određeni programi, nego na osnovi jednog opravdanog odnosa i politike u razumijevanju prema programima agrara u cjelini. Tako sada imamo da su čak neke radne organizacije ili čak osnovne organizacije u jednoj banci a druge u drugoj banci (»Belje«, »Gavrilović« i dr). Ako tome dodamo i to da sve banke u SR Hrvatskoj nisu osposobljene da rade s poslovnim bankama u svijetu, kao i da vrše međunarodni platni promet, tada imamo slučaj da su ove organizacije i članice i tih banaka (naročito u zadnje vrijeme).

Ne treba isticati koliki su problemi kod — npr. zatvaranja jedne finansijske konstrukcije nekog objekta, jer se čekaju odluke garancije i supergarancije jedne pa druge banke u nedogled i u pravilu možemo reći da — što se tiče razvoja u agrokompleksu sa stajališta banaka — nemamo nikakvu politiku i organizirani smo tako da zapravo ovako ne možemo dalje. Normalno je da se sredstva koja se i unatoč ovakvog sistema daju u agrar usitnjeno daju i efekti su veoma mali i sporo se vide.

Proizvodnja hrane u cjelini i organizacije koje danas ovdje djeluju imaju određene prednosti prema drugim granama:

- nema gubitaka (osim nekoliko organizacija u mesnoj industriji i šećerana Virovitica)
- akumulativne su (dobri stvaraoci dohotka i amortizacija)
(samo ratarski OOUR-i imali su po završnim računima 1981. godine oko 1.200 st. milijardi din obračunate amortizacije i ostatka dohotka)
- kadrovski su ekipirane
- snažne su po svom potencijalu
- imaju snažne veze sa znanstvenim institucijama u zemlji i svijetu.

I što je najvažnije, programi u poljoprivredi većinom se mogu podijeliti u **pojedine faze**, pa se svaka faza može financirati i izvoditi zasebno, ispravljati greške u hodu i naročito vraćati sredstva već u drugoj ili trećoj godini kada cijeli program još nije završen.

Otežavajuće okolnosti su prvo u tome što u realizaciji ovih programa nema kampanje, ne može se ništa na brzinu i ho-ruk akcijom, već program treba stalno i kontinuirano pratiti i dalje razvijati. Treba dakle dugoročna politika a ne na kratke staze. I drugo, što neki programi (zemljište, stočarski objekti) ne mogu se financirati s kratkim rokovima otplate 3—5 godina i visokom kamatom jednostavno zato što je karakter proizvodnje prirodno dug i ne može se nikako ubrzati (hidromelioracije, biociklus u stočarstvu i dr) te ne može dati brze rezultate kao što je to u nekim granama proizvodnje hrane (prehrambena industrija) i granama prerade posebno. Odatle i zatjev za selektivan pristup u financiranje pojedinih projekata i agrokompleksu.

2. OSNOVNE PRETPOSTAVKE I MOGUĆNOSTI BOLJE ORGANIZIRANOSTI PROIZVODNJE HRANE

Na osnovu kratke analize stanja organiziranosti proizvodnje hrane, posebno nauke i njene praktične primjene, te načina financiranja te oblasti, smatramo da bi trebalo razmotriti nove oblike organiziranosti, a to su:

a) Institut za razvoj proizvodnje hrane SR Hrvatske ⁴⁾

b) »Agrobanka« — razvojna banka SR Hrvatske.

Polazna osnova, trebala bi dakle biti udruživanje i koncentracija znanja i sredstava u cilju stvaranja većeg dohotka i što bržeg razvoja proizvodnje hrane.

a) **INSTITUT ZA RAZVOJ PROIZVODNJE HRANE U SR HRVATSKOJ**

Odmah da kažemo da ovaj Institut ne zamišljamo kao jednu veliku zgradu u kojoj bi bili koncentrirani svi kadrovi s pojedinim odjelima, izvana veoma imponantnu a u suštini s veoma skromnim znanjem i mogućnostima. Isto tako ne mislimo na jednostavno povezivanje svih sadašnjih instituta, znanstvenih te stručnih radnika, odnosno njihovu verifikaciju za poslove razvoja.

Institut vidimo kao elastičnu organizaciju koja prema postavljenim zadacima na osnovu dosadašnjih rezultata postignutim u udruženom radu, može da timski prihvati svaki zadatak bez obzira da li je on fundamentalnog ili praktičnog karaktera.

Osnivač instituta trebao bi biti isključivo udruženi rad SR Hrvatske. Institut bi trebao imati Savjet, u koji bi bili delegirani predstavnici udruženog rada direktno ili preko komorskog sistema. Savjet bi zapravo donosio i usvajao:

- programe rada
- imenovao Komisije za pojedine zadatke
- odabirao kadrove koji mogu raditi pod imenom ovog instituta
- usvajao financijski plan rada itd.

Kod donošenja programa rada odabrali bi se pojedini projekti u širem smislu riječi i ujedno formirao tim stručnih ljudi različitih profila i struka koji bi ustvari predstavljao Savjet projekta⁵⁾, a isti bi radio zaje-

4) Isto bi se moglo učiniti i za šumarstvo i drvnu industriju

dno s udruženim radom na izradi projektnog zadatka, zatim na izradi projekta, a što je najvažnije direktno sudjelovao u izvođenju projekta, u »uhodavanju« proizvodje i na kraju u realizaciji proizvoda na domaćem i stranom tržištu. Drugim riječima, tako formiran tim učestvovao bi u stvaranju zajedničkog dohotka, a iz njega bi bio i isključivo financiran ovisno o rezultatima i uspješnosti poslovanja po tome projektu.

Ovo kako vidimo traži da u »registru«⁶⁾ stručnih ljudi koji mogu raditi pod firmom ovog Instituta moraju biti istaknuti i potvrđeni kadrovi različitih profila (inženjeri agronomije, tehnolozi, veterinari, ekonomisti, pravnici, sociolozi, urbanisti, građevinski inženjeri, hidrotehničari, liječnici. itd.) Međutim, treba otvoriti mogućnost da u taj registar ne budu uvedeni samo znanstveni stručnjaci iz naše nauke i udruženog rada, već i iz inozemstva ovisno o zadacima koji se budu rješavali i kvaliteti stranih stručnih ljudi.

U ovom Institutu vršila bi se konačna revizija projekta prije odobravanja izvođenja investicijskih projekata i dala suglasnost za izvođenje (obzirom na sve elemente opravdanosti investicije), a što bi bila direktna veza s bankom i komorskim sistemom.

Također ovdje bi se formirali timovi za nastupe u svijetu. Pa odatle posebno potreba za tješnjom suradnjom s Institutom za zemlje u razvoju.

Financiranje rada ovog Instituta, bilo bi gotovo isključivo iz zajedničkog dohotka s udruženim radom iz projekta koji se rade (definirano ugovorima ili samoupravnim sporazumom), zatim iz sredstava za naučni rad, te drugih izvora.⁷⁾

Sve troškove opreme i čitav razvoj Instituta, ukoliko se Institut покаže svojim radom opravdan i efikasan, nosio bi udruženi rad, a ukoliko ga udruženi rad ne bi prihvatio treba mijenjati kadrove koji bi tu radili ili konačno likvidirati a o tome bi donio konačnu odluku također udruženi rad.

I konačno, obzirom da bi u Institutu ili bolje reći za Institut radio i jedan dobar dio znanstvenih radnika mislim da bi Institut mogao biti i registriran kao znanstvena institucija u kojoj bi se mogli osposobljavati i novi znanstveni radnici (magistri i doktori znanosti).

Budući da su ovo samo teze, trebalo bi izvršiti širu raspravu o dje-lovanju ove institucije.

b) »AGROBANKA« — razvojna banka za proizvodnju hrane

Pored potrebe da se u agraru pristupi nešto drugačijem načinu financiranja, jedna od pretpostavki za formiranje »Agrobanke« sastoji se u tome što u agraru postoje neki izvori financiranja koji druge grane nemaju: (Agroindustrijska interesna zajednica, Samoupravni fond za stočar-

5) Nešto slično kao što danas imamo za Venecuelu ili Savjet projekta govedarske proizvodnje, Konzorcij za soju i dr.

6) Registar bi se morao izraditi, a svaki stručnjak, specijalista dobiti licencu na osnovu dosadašnjeg rada da može raditi u tom Institutu, bez obzira na znanstveni i stručni stupanj koji do sada ima priznat.

7) Primjer, Centar za peradarstvo na Veterinarskom fakultetu

stvo, Poslovna zajednica za vinogradarstvo i vinarstvo, Poslovna zajednica za duhan itd.).

To su veoma povoljna sredstva obzirom na rokove otplate i kamatnu stopu a mogu služiti samo kao korekcija u slučajevima nepovoljnih ostalih izvora u kreditiranju pojedinih objekata, a nikako ne kao osnovni izvori.

Pored toga u 1981. i 1982. godini na osnovu »Zakona o inicijalnim sredstvima za poticanje proizvodnje mesa i mlijeka« izdvojeno je cca 3 milijarde din za programe u stočarstvu a izdvajanje se nastavlja sve do 1985. godine. To su kako i sam Zakon kaže interventna inicijalna sredstva koja su prilagođena da se mogu pod povoljnim uvjetima podići određeni objekti u stočarskoj proizvodnji.

Nešto se malo, koriste za kreditiranje naročito individualnih poljoprivrednika, i sredstava iz mirovinskog osiguranja poljoprivrednika. To su samo kratke pozajmice, bolje reći intervencija koliko da sredstva ne stoje ali se ne mogu koristiti stalno u sistemu.

Kod svih banaka u štednji građana nalazi se i dio štednje poljoprivrednika. Taj dio se pokušao zahvatiti SAS-om banaka u prošlom petogodišnjem planu, pa i u ovom. Iako smo u ovom srednjoročnom planu kao proizvođači hrane (uz energetiku i turizam) dobili prioritet SAS ni do danas nisu ga potpisale banke jer im on u tom slučaju nameće obavezu da iz svog potencijala izdvoje za program agrara konkretne iznose godišnje, a što sada zbog nelikvidnosti ne mogu uraditi.

Kod Zagrebačke banke koristili smo i danas koristimo sredstva Međunarodne banke (II i III kreditna linija) i kredit za projekt Črnc polje.

Udruživanje sredstava s ostalom privredom, naročito turističkim i prometnim organizacijama bilo je simbolično i zanemarivo je.

Za istaći je da su veoma mala sredstva u Agroindustrijskoj zajednici i Poslovnim zajednicama (vino, duhan, stoka) često puta stajala neiskorištena pored ostalog i zato što su se odobravala »svakom malo« pa se određeni projekti nisu mogli financijski zatvoriti i tako koristiti i ova sredstva.

Očito je da se dosadašnji način mora mijenjati. Veoma je ohrabrujući stav Predsjedništva Republike od 10. 06. prošle godine u SR Hrvatskoj formira Udružena banka Hrvatske. Boljom organizacijom bankarstva u SR Hrvatskoj općenito, otvara se još bolja mogućnost i potreba da se RAZVOJ agroindustrijskog kompleksa prati kroz AGROBANKU SR Hrvatske koja će biti udružena (ili sastavni dio) u Udruženu banku SR Hrvatske. Naravno, ovdje apsolutno u tom slučaju planirano da u Agrobanci budu članice i turističke organizacije, prometna sfera, kao i proizvođači opreme i repromaterijala za poljoprivredu. To bi osiguralo integralno povezivanje i razvoj veoma snažnog dijela privrede koji bi mogao dati veliki doprinos naročito u ekonomskim odnosima sa svijetom — (izvoz) kao i dobroj ponudi na domaćem tržištu hrane u cjelini.

Koje vidimo izvore u financiranju razvoja agrara?

Prije svega želimo istaći da ne mislimo na nikakvo izvlačenje sredstava iz postojećih banaka, jer se ipak računa da će i te banke barem dijelom pratiti razvojne programe iz ove oblasti.

Zbog toga predlažemo da se razmotre slijedeći izvori iz kojih bi se u razdoblju do 1985. godine mogla godišnje osigurati slijedeća sredstva (u milionima dinara):

1. Agroindustrijska interesna zajednica (uključujući poticajna sredstva za meso i mlijeko, te zemljište)	4.500
2. Samoupravni fond za stočarstvo	160
3. Poslovna zajednica za vinogradarstvo i vinarstvo	77
4. Poslovna zajednica za duhan	98
5. Sredstva mirovinsko-invalidskog osiguranja	549
6. Međunarodna banka (IBRD)	580
7. Dio štednje poljoprivrednika	278
8. Fond za razvoj privredno nedovoljno razvijenih krajeva SRH (dio za poljoprivredu)	86
9. Sredstva koja se od vodoprivrede izdvajaju za infrastrukturu	?
10. Udružena sredstva (turizam, promet)	500
Ukupno	6.828

Ima i drugih mogućnosti. Međutim, smatramo da već ovi izvori (i s određenom rezervom) daju mogućnost da se do kraja izvrše programi koji su zacrtani u Društvenom dogovoru o agroindustrijskom kompleksu za period od 1981. do 1985. god. u primarnoj proizvodnji, a što osigurava ostvarenje postavljenih ciljeva, a to su:

a) ostvarenje zemljišnog programa

— arondacija	10.000 ha
— komasacija	200.000 ha
— otkup	40.000 ha
— osvajanje novih površina	20.000 ha
— melioracije	100.000 ha

	Ostvareno 1976—1980.	Plan 1981—1985.
b) Ukupna proizvodnja žitarica	3,693.000 t	4,853.000 t
— pšenica	1,191.000 t	1,550.000 t
— kukuruz	2,121.000 t	3,000.000 t
— raž, ječam, zob	204.000 t	303.000 t
Industrijsko bilje		
— šećerna repa	1,508.00 t	1,980.000 t
— uljarice		150.000 t
Krmno bilje	958.000 t	1,722.000 t
meso	294.500 t	386.700 t
govedarstvo	76.600 t	98.800 t
— mlijeko	127.400 t	163.200 t
— perad	84.200 t	122.000 t
— ovčje meso	5.800 t	7.700 t
Mlijeko	1,039 mln	1,180 mln l

Budući da ostaje pitanje troškova osnivanja banke, troškova radne zajednice zapravo, možemo reći da već sada se osigurava putem provizije koju dobiva Privredna banka za svoje usluge Agroindustrijske zajednice,

3. ORGANIZACIJA RADA (PRIJEDLOZI)

Očito je da bi formiranje ove dvije institucije u SR Hrvatskoj tražilo izmjenu dosadašnjeg rada u ovoj oblasti, čak i kompletnu novu organizaciju rada. Kako to vidimo? (Prilog 1).

a) Društveno-političke organizacije (subjektivne snage) bile bi normalno i dalje organizirane kao što su i sada s aktivnostima koje proizlaze iz njihovih Programa a u dijelu koji se odnosi na ovu oblast proizvodnje. Naglasak i osnovni zadaci moraju biti više na društveno-ekonomskim i političkim odnosima, a ne rasprava o tehnologiji koja je ovdje previše prisutna. To može biti putem rada Predsjedništva kao što je to bilo u organizaciji SK naše Republike do sada, ili preko posebnih tijela, npr. Sekcije za društveno-ekonomske odnose na selu i poljoprivredi SSRNH, ili pak direktno u organizacijama SK Hrvatske, SSRN-u, Sindikatu, Omladinskoj organizaciji i drugim društveno-političkim organizacijama,

b) Kroz delegatski sistem, znači Saborska vijeća, Izvršno vijeće kao izvršni organ Sabora, te druga tijela koja formira Sabor (odbori) išla bi sva ona problematika koju zovemo razvojna — do mjera ekonomske politike. Posebno mislimo da bi trebalo formirati i Savjet za agrarnu politiku Sabora obzirom da je problematika veoma kompleksna i značajna (zemljište, nasljeđivanje, porezi i dr).

c) Kroz komorski sistem bio bi organiziran udruženi rad. Predložena organizacija Instituta kao i Agrobanke direktno bi bila u funkciji i djelovanju udruženog rada organizirana u komorskom sistemu. Tu bi do kraja dolazilo integralno djelovanje kako u donošenju odluka tako i u realizaciji zaključenog. Ovaj segment naše organizacije smatramo posebno značajnim.

Ovdje bi trebalo preispitati dosadašnji rad i djelovanje različitih poslovnih zajednica i SIZ-ova u oblasti proizvodnje hrane, kako na nivou Republike pa do općine, jer nam se čini da u ovakvoj formi kakve danas imamo veći broj ne bi trebao postojati i samo su opterećenje udruženom radu i prepreka boljoj organiziranosti. Trebalo bi formirati ili zadržati poslovne zajednice kako to ZUR predviđa i u slučaju kada to traži udruženi rad.